

Vấn đề xây dựng nhân vật tội phạm tâm lý trên màn ảnh: Trường hợp *Bảy thi thể* (Kim Tae-Gyun, Hàn Quốc) và *Sự im lặng của bầy cừu* (Jonathan Demme, Hoa Kỳ)

Nguyễn Minh Thu*, Nguyễn Thanh Bình**

Tóm tắt: Trong bối cảnh xã hội hiện đại ngày nay, điện ảnh đóng vai trò quan trọng trong sự phát triển của mỗi quốc gia. Các thể loại phim không còn được giữ nguyên bản mà đã được các nhà làm phim pha trộn để phục vụ thị hiếu giải trí của khán giả. Trong số đó, các bộ phim trinh thám xen lẫn kinh dị với nhân vật tội phạm tâm lý đã thu hút được nhiều sự quan tâm. Bài viết này lựa chọn nghiên cứu hai bộ phim điện ảnh trinh thám của Hàn Quốc và Hoa Kỳ, đó là *Bảy thi thể* của đạo diễn Kim Tae-kyun và *Sự im lặng của bầy cừu* của đạo diễn Jonathan Demme. Dưới góc nhìn lý thuyết xây dựng nhân vật trong kịch bản phim của Syd Field, bài viết so sánh đối chiếu hai nhân vật tội phạm tâm lý trong hai bộ phim này. Bài viết tập trung đi tìm những điểm giống và khác nhau giữa hình tượng tội phạm tâm lý của điện ảnh Hàn Quốc và Mỹ, từ đó người viết đề xuất một số gợi ý để mở rộng biên độ sáng tạo trong nghệ thuật xây dựng nhân vật tội phạm tâm lý mà các nhà nghiên cứu Việt Nam có thể quan tâm. Bài viết hy vọng các gợi ý đưa ra sẽ đóng góp phần nào cho công cuộc tái thiết nền điện ảnh Việt Nam trong bối cảnh toàn cầu hóa.

Từ khóa: tội phạm tâm lý; bảy thi thể; Sự im lặng của bầy cừu.

Ngày nhận 22/3/2024; ngày chỉnh sửa 05/6/2024; ngày chấp nhận đăng 30/6/2024

DOI: <https://doi.org/10.33100/tckhxnvn10.3.NguyenMinhThu-NguyenThanhBinh>

1. Đặt vấn đề

Điện ảnh là một trong những ngành công nghiệp góp phần quảng bá và khẳng định vị thế của một quốc gia. Trong khi các nước phương Tây đã và đang phủ sóng mạnh mẽ bằng các sản phẩm điện ảnh chất lượng, các quốc gia ở khu vực châu Á cũng đang cố gắng không nằm ngoài đường đua. Hàn Quốc là một ví dụ điển hình. Một số tác phẩm kinh điển đưa Hàn Quốc lên bản đồ điện ảnh thế giới có thể kể đến như *Ký sinh trùng*, *Quái vật sông Hàn* của đạo diễn Bong

Joon Ho, *Chuyến tàu sinh tử* của đạo diễn Yeon Sang Ho hay mới đây nhất là *Minari* của đạo diễn Lee Issac Chung. Các sản phẩm điện ảnh của Hàn Quốc được cho là mang nét riêng biệt bởi sự pha trộn giữa “chất liệu Hàn Quốc” với “phong cách làm phim bom tấn” của Hollywood. Trong cuộc cách mạng điện ảnh đang tiến triển mạnh mẽ này, các đạo diễn và biên kịch phim đã luôn cố gắng đa dạng hóa các chủ đề và ý tưởng làm phim từ tình mẫu tử, viễn tưởng, hài kịch đến phim về zombie. Trong đó, phim trinh thám cũng là một hướng đi có nhiều hứa hẹn. Có thể dễ dàng nhận thấy, đa số các bộ phim trinh thám của Hàn Quốc nói riêng và thế giới nói chung đều đầu tư vào nhân vật điều tra viên cùng các chi tiết trong

* Trường Đại học Mở Hà Nội;
email: thu.mn92@gmail.com

** Trường Đại học Mở Hà Nội.

vụ án sao cho chặt chẽ và logic nhất. Hình tượng nhân vật tội phạm, nhất là tội phạm tâm lý, thường được miêu tả với hình ảnh vô cảm, biến thái và mất kiểm soát.

Bài viết này đối chiếu nghệ thuật xây dựng hình tượng nhân vật tội phạm tâm lý của Hàn Quốc và Mỹ trên màn ảnh thông qua bộ phim *Bảy thi thể* của đạo diễn Kim Tae-gyun và *Sự im lặng của bầy cừu* của đạo diễn Jonathan Demme dưới góc nhìn lý thuyết xây dựng nhân vật trong kịch bản phim của Syd Field. Bài viết tập trung vào những điểm giống và khác nhau giữa hình tượng tội phạm tâm lý của điện ảnh Hàn Quốc và Mỹ. Từ đó, bài viết đưa ra một số gợi ý để mở rộng biên độ sáng tạo trong nghệ thuật xây dựng nhân vật mà các nhà nghiên cứu Việt Nam có thể quan tâm. Cả hai bộ phim đều được khán giả và cộng đồng chuyên môn điện ảnh đánh giá cao thông qua các giải thưởng. Cụ thể, *Sự im lặng của bầy cừu* ghi danh vào lịch sử giải thưởng điện ảnh Oscar khi chiến thắng ở năm hạng mục Phim hay nhất, Kịch bản xuất sắc nhất, Đạo diễn xuất sắc nhất, Nam diễn viên chính xuất sắc nhất (dành cho Anthony Hopkins – thủ vai Hannibal Lecter) và Nữ diễn viên chính xuất sắc nhất. Trong khi đó, *Bảy thi thể* cũng là tác phẩm được xướng tên trong các hạng mục Kịch bản xuất sắc nhất, Đạo diễn xuất sắc nhất và Nam diễn viên chính xuất sắc nhất (dành cho Joo Ji-hoon – thủ vai Kang Tae-oh) ở các lễ trao giải thưởng điện ảnh trong nước như Giải Hiệp hội Phê bình phim Hàn Quốc lần thứ 38, Giải Điện ảnh Rồng xanh lần thứ 39, Giải thưởng Nghệ thuật Baeksang lần thứ 55 hay Giải thưởng Nghệ thuật Chunsan lần thứ 24. Có thể nhận định rằng hai diễn viên Anthony Hopkins và Joo Ji-hoon đã làm tròn vai diễn nhân vật tội phạm tâm lý của họ, góp phần làm nên thành công của cả hai bộ phim.

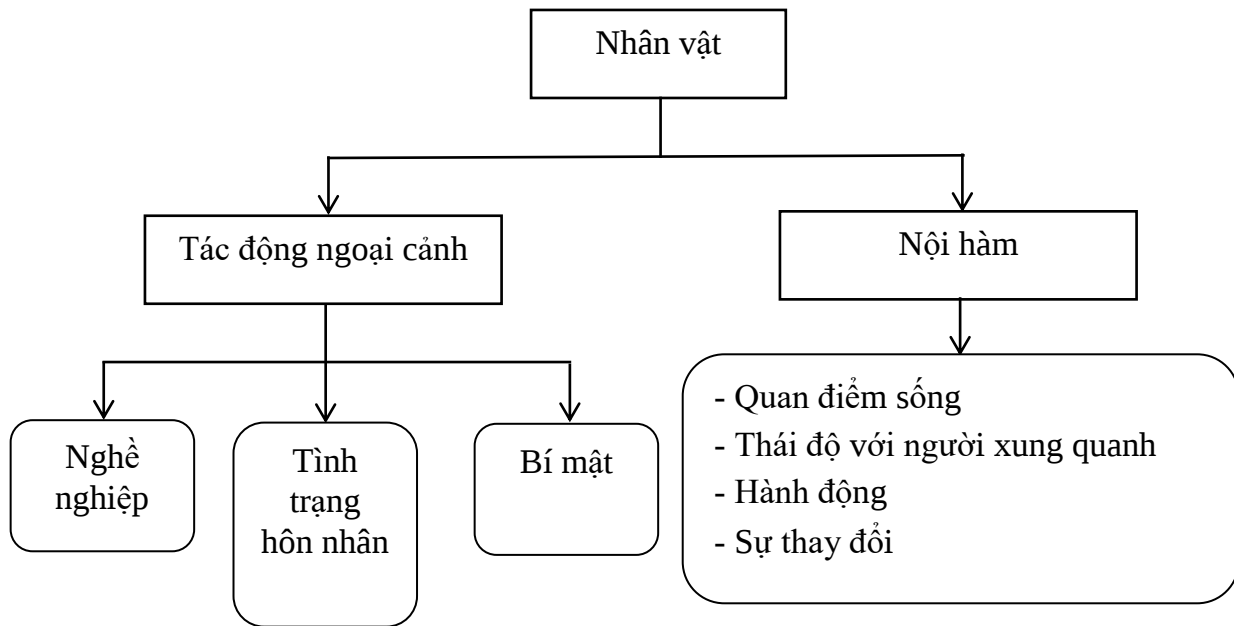
Trong những năm cuối thế kỷ XX và đầu thế kỷ XXI, sản xuất phim trinh thám điều tra trở thành trào lưu ở một số nước do chi phí thấp, ít thủ thuật và bối cảnh thành phố đương đại gần gũi với người xem. Mục đích của phim trinh thám là đưa người xem hòa nhập vào vụ án cùng nhân vật điều tra tìm ra kẻ gây án. Điểm thu hút nằm ở chỗ bộ phim đưa khán giả vào trạng thái hồi hộp, mong chờ hay ngạc nhiên vì những kế hoạch thông minh, những bước chuyển bất ngờ. Cốt truyện của thể loại này thường là một vụ án với ít nhất ba loại nhân vật có liên quan: kẻ thủ ác, điều tra viên đại diện cho bộ máy luật pháp và người vô tội. Nếu cốt truyện tập trung vào những người vô tội, hình mẫu này thường nhấn mạnh các nhân vật đang khám phá bản thân - sự can đảm, trí thông minh, thậm chí là khả năng bạo lực. Nhân vật chính trong phim thường là thám tử, điều tra viên. Đây là hình mẫu phổ biến đối với thể loại phim trinh thám. Hình mẫu này thường mang tính diện của cái thiện mà người đạo diễn thể hiện trong kịch bản. Bên cạnh việc xây dựng tuyến nhân vật hướng thiện, việc đưa nhân vật tội phạm vào trung tâm diễn xuất với những đặc trưng về tâm lý khác nhau là hướng đi độc đáo của những người làm phim. Điểm chung giữa bộ phim *Bảy thi thể* của đạo diễn Kim Tae-gyun và *Sự im lặng của bầy cừu* của đạo diễn Jonathan Demme là đưa nhân vật tội phạm mang khiếm khuyết tâm lý làm điểm nhấn cho bộ phim. Sự dịch chuyển trung tâm sang nhân vật hung thủ này không những mang lại thành công riêng cho mỗi bộ phim mà còn mở ra một số gợi ý táo bạo cho các nhà làm phim thử nghiệm. Việc so sánh cách xây dựng hai hình tượng nhân vật tội phạm trong bộ phim *Bảy thi thể* với *Sự im lặng của bầy cừu* góp phần gợi mở những điểm độc đáo mà các nhà làm phim Việt Nam có thể ứng dụng để tái thiết nền điện ảnh nước nhà.

2. Đặc điểm nghệ thuật xây dựng nhân vật trên màn ảnh

Xây dựng được một nhân vật điển hình trên màn ảnh, tạo ra nét độc đáo và có tầm ảnh hưởng đến khán giả phụ thuộc rất nhiều vào khả năng sáng tạo của biên kịch, đạo diễn và diễn viên. “Nhân vật trong phim luôn phải tuân theo một cách chặt chẽ quy luật khách quan của chính nó, nghĩa là tuân theo tiến trình phát triển của tính cách và tâm lý của bản thân, hoàn cảnh tạo ra nhân vật đó và nhiều yếu tố nhỏ lẻ nhưng quan

trọng khác” (Hoàng Thủy Bảo Châu 2012). Để đảm bảo nhân vật tồn tại đúng quy luật cuộc sống và phát triển đúng tư duy trong hoàn cảnh mà người sáng tạo đặt nhân vật vào, Field (2005: 79) tác giả của cuốn *Screenplay - the Foundation of Screenwriting* đã đưa ra một sơ đồ với các yếu tố để học sinh của ông sáng tạo nên một nhân vật trên màn ảnh. Nhà biên kịch Đoàn Minh Tuấn cũng đã đề cập đến những yếu tố này trong giáo trình *Những vấn đề lý luận kịch bản phim* dành cho những người làm công tác trong ngành điện ảnh.

Hình 1: Sơ đồ xây dựng nhân vật trên màn ảnh của Syd Field (2005: 79)

Sơ đồ của Field sẽ được áp dụng để phân tích hai hình tượng nhân vật tội phạm tâm lý Hannibal Lecter và Kang Tae-oh trong hai bộ phim *Sự im lặng của bầy cừu* và *Bảy thi thể*. Cùng với đó, bài viết kết hợp thêm lý thuyết tiếp cận thể loại trong điện ảnh và phương pháp tự sự học điện ảnh cũng như tâm lý học liên ngành của David Bordwell và Kristin Thompson (2008) để cung cấp cái nhìn toàn diện hơn về cách xây dựng nhân vật tội phạm tâm lý ở hai tác phẩm này.

2.1. Tác động ngoại cảnh

Ở các loại hình nghệ thuật như nhiếp ảnh, điêu khắc hay hội họa, chủ thể của tác phẩm bị đóng khung trong một không gian tĩnh. Nhưng trong điện ảnh, nhân vật luôn vận động và thể hiện mình qua các sự kiện không gian và thời gian. Cùng là kẻ sát nhân hàng loạt nhưng mỗi nhân vật lại được người viết xây dựng theo sắc thái và tình huống khác nhau. Việc đập khuôn thể loại nhân vật tội phạm tâm lý với nét tính cách

mắt lý trí, mắt kiểm soát hay hoàn cảnh éo le, cùng cực có thể sẽ đẩy nhân vật vào sự quên lãng và khiến khán giả nhầm chán. May mắn thay, hai hình tượng bác sĩ ăn thịt người Hannibal Lecter và sát nhân hàng loạt Kang Tae-oh lại không mang quá nhiều những đặc điểm trùng lặp nhau.

2.1.1. Nghề nghiệp

Trên phim, khán giả được diện kiến hai nhân vật tội phạm này bằng hai cách khác nhau. Ngay từ cảnh đầu tiên của *Bảy thi thể*, nhân vật người điều tra và tên sát nhân đã xuất hiện trong một quán mỳ nhỏ. Đoạn hội thoại cùng thái độ cử chỉ lơ đãng giúp người xem nhận ra ngay ai là kẻ giết người. Hai mươi phút sau của phim, nguồn gốc của tên sát nhân Kang Tae-oh mới được đề cập đến khi người thanh tra đi tìm hiểu về lai lịch phạm nhân. Kang Tae-oh là người không có nghề nghiệp, kiếm sống bằng việc đánh bạc. Qua lời kể của thầy hiệu phó cũng là giáo viên chủ nhiệm cũ của nhân vật, Tae-oh là học sinh thông minh, sáng dạ và có thành tích học tập tốt nhưng lại bỏ học giữa chừng sau khi gia đình xảy ra biến cố. Đây dường như là mô-típ khá quen thuộc của những nhân vật phản diện.

Trái lại, bác sĩ Hannibal Lecter của *Sự im lặng của bầy cừu* lại được miêu tả qua hồi tưởng và lời kể của tiến sĩ Chilton trước khi xuất hiện chính thức. Là bác sĩ tâm lý, dù ở trong tù, Hannibal vẫn nghiên cứu và đăng các bài báo lên tạp chí chuyên ngành. “Cha đẻ” của Hannibal - nhà văn Thomas Harris (1988) khi viết tiểu thuyết *Sự im lặng của bầy cừu* đã không chọn lối mòn truyền thống khi xây dựng nhân vật phản diện mà ông đem lại một hình tượng sát nhân trước tiên là được nể trọng vì có học thức, sau đó là biến thái tột cùng với sở thích ăn thịt người. Việc để nhân vật làm việc trong ngành y học là bước đi thông minh của tác giả giúp nhân vật có cơ hội phát lộ dã tâm của mình. Nghề nghiệp của hai tên tội phạm này hoàn toàn

phù hợp với hoàn cảnh mà nhà biên kịch đặt họ vào. Sự chênh lệch học vị ít nhiều làm Kang Tae-oh có vẻ dưới tầm bác sĩ Hannibal Lecter, nhưng cũng phải thừa nhận, nhân vật này không phải là kẻ ngu dốt khi có thể điều khiển được toàn bộ lực lượng cảnh sát nhằm mục đích được quan tòa phán trắng án.

2.1.2. Tình trạng hôn nhân

Kang Tae-oh được biên kịch Kwak Kyung-taek trao cho một mối quan hệ mang tính “yêu đương” với một bà mẹ đơn thân, cũng chính là người cứu mạng hắn. Tuy nhiên, hắn kết thúc mối quan hệ tình cảm ấy bằng cách chặt xác rồi chôn người yêu mình khi người phụ nữ ấy có ý muốn chia tay. Tình yêu này không được làm nổi bật để chứng minh một khía cạnh mang tính con người của kẻ sát nhân mà chỉ làm nhiệm vụ tháo gỡ nút thắt của vụ án. Có thể nói với những kẻ như Kang Tae-oh, tình yêu không đủ sức thuần hóa mà có khi lại cho người xem thấy được một hình ảnh thuần ác của tên tội phạm tâm thần. Cảm giác này cũng gần tương tự khi chúng ta xem *Sự im lặng của bầy cừu*. Trong vòng vẹn hai mươi phút xuất hiện trong cả bộ phim, các vấn đề mang tính tình cảm riêng tư của Hannibal Lecter hoàn toàn không được đề cập đến. Vì hai nhân vật trên không mang tính đa nhân cách nên họ không một mặt đảm nhận vai trò một thành viên gương mẫu trong gia đình, mặt khác lại được giải phóng phần tâm tối khi hoàn cảnh cho phép. Có lẽ việc xây dựng nhân vật tội phạm tâm thần lại có gia đình hạnh phúc hoặc mối quan hệ tình cảm với phụ nữ dường như sẽ đi ngược với quy luật tự nhiên hoặc sẽ làm khó cho nhà biên kịch để hợp lý hóa các tình tiết trong kịch bản.

2.1.3. Bí mật

Sự thật bị che giấu có tác dụng to lớn trong việc tạo sự hấp dẫn và lôi cuốn của mạch phim. Bí mật của nhân vật làm cho câu truyện được nâng tầm ý nghĩa. Một kẻ

sát nhân không bao giờ giết người bởi vì hắn điên, mà luôn luôn có một lý do đằng sau. Điều này đúng với cả bác sĩ ăn thịt người. Sau vẻ ngoài đạo mạo đầy học thức của Hannibal Lecter, không ai có thể tưởng tượng được việc ông ta giết người sau đó nấu họ lên để thưởng thức. Đó là một sở thích phải được giấu kín của Hannibal. Trong *Sự im lặng của bầy cừu*, còn có rất nhiều điều bí ẩn xung quanh nhân vật này. Sở thích ăn thịt người bắt nguồn từ đâu? Trước đây ai đã phá được án để đưa Lecter vào ngục giam? Ông ta đã dùng thủ thuật tâm lý gì để khiến anh bạn tù giam Miggs phòng bên cạnh tự cắn lưỡi tự tử? Hay điều gì ở cô cảnh sát tập sự Clarice Starling khiến Hannibal lại giúp cảnh sát giải quyết vụ án? Tất cả những câu hỏi này đều không được lý giải ngay trong bộ phim. Điều này vừa gây ấn tượng lại vừa khơi dậy ham muốn được tìm hiểu thêm về bác sĩ Lecter.

Ngược lại, *Bầy thi thể* thỏa mãn khán giả khi các tình tiết được đưa ra dần dần, gợi mở đề rồi vụ án khép lại khi công lý thuộc về phe chính nghĩa. Mới bắt đầu phim, việc Kang Tae-oh bỗng dưng thú tội về hành động sát hại bảy nạn nhân khiến khán giả đặt ra dấu hỏi lớn. Động cơ sau hành động tự thú là một bí mật mà phải đến gần nửa cuối phim mới được hé lộ. Chưa dừng ở đó, câu chuyện tuổi thơ của Kang Tae-oh ở cuối phim cũng làm sáng tỏ hơn hành động giết người của nhân vật. Bị chôn giấu suốt gần hai mươi năm, em gái Kang Tae-oh mới hé lộ lý do anh trai mình là một kẻ sát nhân bắt nguồn từ việc bị bố bạo hành trong gia đình. Vào một ngày đi học về, cô thấy Tae-oh đang giặt bộ đồng phục đầm máu còn bố thì mất tích. Cô gái vì muốn bảo vệ anh trai nên đã quyết định im lặng trong một thời gian dài. Việc vén hết bức màn bí mật về vụ án và con người của sát thủ giúp cho khán giả cảm thấy thấu hiểu toàn vẹn hơn về ý nghĩa

của tác phẩm, đâu đó có thể chạm vào lòng cảm thông với kẻ thủ ác.

Nhìn chung, các yếu tố ngoại cảnh đóng góp vào việc gây dựng hình tượng của hai nhân vật phản diện đã được nhà biên kịch và đạo diễn tính toán kỹ. Cùng bản chất là ác nhân song cảm quan ban đầu từ Hannibal Lecter và Kang Tae-oh đem lại lại khác nhau. Với hình tượng là bác sĩ thông thái đi ăn thịt người, Hannibal Lecter mang đến cho người thưởng thức nghệ thuật cảm giác mâu thuẫn, dễ chịu nhưng lại nguy hiểm, lôi cuốn song biến thái cùng những thác mắc bị bỏ ngỏ trong chính bộ phim. Tác giả Thomas Harris (1998) đã phủ lên hình tượng sát nhân một tấm áo mới với vẻ ngoài sạch sẽ, tri thức đầy mê hoặc nhưng bên trong lại đáng sợ và máu lạnh. Nhà biên kịch Kwang Kyung-taek bám sát và hoàn thành đúng, đủ các yếu tố để nhân vật Kang Tae-oh qua diễn xuất của diễn viên Joo Ji-hoon trở thành kẻ sát nhân có vấn đề về tâm lý ngay từ những cảnh quay đầu tiên cùng tạo hình gầy gò, mặt hóp, gò má cao và đôi mắt sắc lạnh. Càng xem về cuối bộ phim, người xem càng chất đầy cảm giác khinh miệt, ghê tởm với tên sát nhân đan xen một chút bất ngờ về trí thông minh của anh ta. Về tổng thể, các yếu tố ngoại cảnh hợp lý, thuận theo tự nhiên đã giúp cho khán giả hiểu được hoàn cảnh của nhân vật và có góc nhìn đa chiều hơn khi chứng kiến hành động của kẻ phạm tội.

2.1.4. Nội tâm nhân vật

Nội tâm nhân vật là những biểu hiện thuộc cuộc sống bên trong của nhân vật. Đó là những tâm trạng, phản ứng tâm lý hay suy nghĩ của nhân vật trước cảnh ngộ, tình huống mà nó gặp phải trong cuộc đời. Kịch bản phim bao giờ cũng phải chứa các biến cố thăng trầm ở cuộc sống bên ngoài và nội tâm bên trong của nhân vật. Điều này khiến nhân vật phải luôn vận động, biến chuyển để bộc lộ tính cách và tâm lý của mình. Theo

Field (2005), một kịch bản phim tốt cần bốn yếu tố sau để xây dựng nhân vật hoàn chỉnh:

- a. nhân vật phải có quan điểm sống
- b. nhân vật phải có thái độ với với người xung quanh
- c. nhân vật phải có hành động
- d. nhân vật phải có sự chuyển biến

Trên thực tế, nhiều nhân vật điện ảnh với tâm lý bình thường có khi vẫn còn chưa hội tụ đầy đủ các yếu tố trên dẫn đến việc hình ảnh nhân vật “chết yểu” trong tâm trí khán giả. Xây dựng nhân vật mang khiếm khuyết về tâm lý lại còn phạm pháp chắc chắn là thử thách cho nhà viết truyện và đạo diễn.

2.1.5. Quan điểm sống của nhân vật

Quan điểm sống của nhân vật trong phim thường không thể diễn tả bằng lời thoại, thay vào đó, nó được thể hiện qua hành động và thái độ của nhân vật khi va chạm với những bước ngoặt trong cuộc đời. Rất khó có thể tìm ra ngay được quan điểm sống của nhân vật tội phạm tâm lý do đạo diễn và tác giả thường chú trọng hơn vào tình tiết vụ án hay độ man rợ của kẻ thủ ác. Chúng ta chỉ có thể góp nhặt từ những cảnh đối thoại hoặc cử chỉ của kẻ mang tội để suy đoán về quan điểm sống của người đó là gì. Đơn giản mà nói với các tội phạm tâm lý, quan điểm sống của họ lệch chuẩn so với xã hội nói chung. Trong bài nghiên cứu tâm lý học của Putra (2013) về hình tượng Hannibal Lecter, tác giả cho rằng vì đã trải qua sự kiện đau thương trong quá khứ liên quan đến em gái mình, Hannibal mới hình thành ý thức ăn thịt đồng loại. Điều này được minh chứng trong bộ phim *Hannibal: Rising* – nói về quá khứ của Lecter – qua câu nói ám ảnh vào trí não cậu bé Hannibal “*We have to eat or die*” (tạm dịch: Chúng ta phải ăn hoặc là chết). Tình tiết này không được đề cập đến trong *Sự im lặng của bầy cừu* nên khán giả chỉ có thể cảm nhận thấy sự tàn độc của ông

ta qua câu thoại “*Tôi đã ăn gan hắc với đậu và rượu Chianti*”. Có lẽ đây là câu nói kinh điển mang nhiều tính “Hannibal” nhất để sau này nó đã được sử dụng lại trong nhiều bộ phim khác. Qua đây, chúng ta phần nào thấy được ý thức về việc tồn tại của Hannibal là nếu không muốn chết thì phải ăn, kể cả ăn thịt người.

Còn ở *Bảy thi thể*, quan điểm sống của Kang Tae-oh thể hiện nhiều qua lời thoại và hành động của nhân vật. Lần đầu tiên gặp thanh tra Kim Hyung-min, hắc mới đưa được hai chi tiết mập mờ về vụ án đã ra lời mặc cả đòi tiền. Câu nói của người điều tra khi đưa cho hắc 100 won miêu tả chân thật con người và bản chất của hắc “*Cậu hơi thối như con cá ươn vậy*”. Trong suốt quá trình điều tra, cứ mỗi lần được viếng thăm, Tae-oh lại ra điều kiện để đòi hỏi vật chất. Hắc làm mọi thứ để trục lợi cho bản thân mình. Khi được hỏi có hối hận vì giết người không, hắc trả lời “*Tôi quá mệt mỏi (với việc chặt xác). Tôi không nên đưa nó vào thói quen của mình*” hoặc “*Sau khi giết người, tâm trí tôi được sáng tỏ*”. Với những câu thoại đầy chất vô nhân tính cùng gương mặt không biểu cảm, người xem có thể thấy thế giới quan nát vụn của kẻ sát nhân, quan điểm bản thân là cái rốn của vũ trụ, coi nhẹ tất cả mọi thứ kể cả mạng sống của người khác. Mặc dù xuất phát điểm và cách thể hiện khác nhau, hai nhân vật phản diện này lại cùng chung một đặc điểm về quan điểm sống đó là thiếu sự thấu cảm với đồng loại.

2.1.6. Thái độ với người xung quanh

Xét về khía cạnh ứng nhân xử thế, Hannibal Lecter và Kang Tae-oh ở hai thái cực hoàn toàn khác hẳn nhau. Do là một người có đầu óc ưu việt và được trọng vọng, lại có phong cách sống như tầng lớp thượng lưu, cách giao tiếp của Hannibal Lecter thực sự khôn khéo và lịch thiệp. Ở phân cảnh thứ hai trong *Sự im lặng của bầy cừu*, màn đối thoại của Hannibal và cô sinh viên thực tập

Clarice Starling cho thấy được thái độ của ông ta với thế giới bên ngoài. Lần gặp gỡ thứ hai với Clarice, Hannibal tử tế cho cô mượn cái khăn tắm và nói chuyện với cô bằng giọng nói trầm chậm rãi, sau đó tiếp đãi cô bằng những lời lẽ tiêu cực khi ông chê bệnh nhân cũ của mình là tẻ nhạt, nghĩ rằng sếp của Clarice muốn quan hệ tình dục với cô, hay ám chỉ rằng ông đã giết Miggs vì hành động thô lỗ hôm nọ. Không thể hiện thái độ phán xét, hà khắc hay khiêu khích trên khuôn mặt nhưng từng câu từ của Hannibal lại ẩn chứa thái độ miệt thị và coi khinh người khác. Khi xem phân đoạn này, người xem dễ dàng cảm thấy bác sĩ Lecter tự coi bản thân là một giống loài thượng đẳng và những con người ngoài kia chỉ là con mồi.

Trái ngược với nhân vật này, Kang Tae-oh của *Bảy thi thể* chứng minh rõ hẳn là người không có lương tâm. Hắn không thấy hối hận khi đã ra tay với các nạn nhân. Việc chặt xác bạn gái, đốt xác người đàn ông không quen biết chỉ vì một câu nói hay ngồi thần thờ hút thuốc sau khi phi tang xác chết khiến người xem cảm nhận được thái độ bất cần, coi nhẹ mạng sống của hung thủ. Với viên thanh tra – người giữ tấm vé cho hắn ra tù, Tae-oh có cử chỉ tử tế hơn khi cúi gập người chào song thái độ và ngôn ngữ vẫn giữ nguyên như bản chất du thủ du thực của gã. Hình ảnh ngoan ngoãn nhất của Kang Tae-oh có lẽ là khi hắn ngồi trước thẩm phán tỏ vẻ ăn năn để xin giảm án tù đối lập với sự ngoa ngôn trong lời thoại “*Lý do tôi trở nên xấu xa là bởi vì những kẻ gốc các người không thể theo kịp tôi*” hay “*Chúng mày làm gì cũng không thắng được tao đâu*”. Qua đây, chúng ta có thể thấy các điểm khác nhau trong cách thể hiện thái độ qua cử chỉ và hành động khác nhau giữa Hannibal Lecter và Kang Tae-oh, song họ đều có chung đặc điểm là nâng tầm quan

điểm cá nhân và coi thường thế giới xung quanh.

2.1.7. Hành động của nhân vật

Với mục đích xây dựng hình tượng tội phạm, chắc chắn nhà biên kịch và đạo diễn phải chú tâm vào các hành động giết người đẫm máu để làm tròn hình tượng nhân vật bất kể là kẻ ăn thịt người hay kẻ chặt xác. Do yếu tố cốt truyện và văn hóa của mỗi nước khác nhau nên có sự chênh lệch về tần suất cũng như chi tiết cảnh hành động của hai kẻ sát nhân trong *Sự im lặng của bầy cừu* và *Bảy thi thể*. Dưới bàn tay của biên kịch Ted Tally và đạo diễn Jonathan Demme, hành động của Hannibal Lecter đã in dấu trong tâm trí khán giả dù nhân vật này chỉ xuất hiện trong vòng chưa đến nửa tiếng đồng hồ. Hai phân cảnh đầu tiên, hành động của bác sĩ Hannibal tưởng chừng như vô hại do ông chỉ loay quanh trong phòng giam đọc sách, vẽ tranh và đưa ra một số gợi ý cho cảnh sát để điều tra vụ án. Tuy nhiên, phân cảnh thứ ba, Hannibal đã hiện nguyên hình là ác quỷ thực sự khi vượt ngục. Hai cảnh sát canh giữ bác sĩ Lecter lúc đó, Jimmy và Pembry, đều có cái kết đẫm máu đầy thương tâm. Sau khi tháo được còng tay, Hannibal lấy dùi cui đánh liên tiếp vào đầu Jimmy, và khi cảnh sát ập vào, anh ta bị treo lên trong tư thế thiên thần dang cánh, với đôi cánh chính là da lưng của anh ta bị rách ra cùng một vết rách trên bụng khiến nội tạng rơi ra ngoài. Pembry cũng không thoát khỏi tay kẻ sát nhân khi anh bị xịt hơi cay, cắn nát má và cuối cùng là bị lột da mặt. Ở phân cảnh cuối cùng của nhân vật, Hannibal vẫn gọi điện cho Clarice để hỏi thăm về tiếng cừu mà cô nghe thấy đã biến mất như một cách để đay nghiến nỗi ám ảnh quá khứ của cô. Mọi hành động của Hannibal Lecter đều cho cảm giác rằng ông hành động không hề theo bản năng mà mọi thứ đều đã nằm trong tính toán.

Trái lại, tên tội phạm Kang Tae-oh của Bảy thi thể xuất hiện gần như từ đầu đến cuối bộ phim. Không có thú vui ẩm thực khác người, nhân vật Kang Tae-oh đơn thuần là một kẻ bị chấn thương tâm lý nên mới dẫn đến hành động phạm pháp man rợ như chặt xác hay đốt xác nạn nhân. Có thể do bộ phim dựa trên câu chuyện có thật xảy ra ở Busan, để tránh gợi lại nỗi đau cho thân nhân người bị hại nên các nhà làm phim không dựng lại những cảnh hung thủ sát hại nạn nhân chi tiết như ở *Sự im lặng của bầy cừu*. Thêm vào đó, Kang Tae-oh cũng cố tình gây rối trí cho cảnh sát nên đã đề cập đến các vụ án một cách mơ hồ. Các cảnh quay chỉ mang ý nghĩa để người xem ngầm hiểu rằng hắn đã ra tay giết hại nạn nhân, ví dụ như cảnh hắn ném bật lửa xuống góc cầu thang và ngắm nhìn lửa cháy, bên trong ngọn lửa chính là xác của người đàn ông. Hay sau cảnh quay khi bạn gái nói lời chia tay, các nhà dựng phim đã chuyển cảnh liên tục từ hình ảnh kẻ giết người ngồi co ro bên cạnh cái máy giặt, còn vài vết máu sót lại trên cơ thể rồi sau đó là cảnh hắn ung dung kéo chiếc vali cùng vài túi ni lông đen để ám chỉ cho người xem biết bên trong đó có gì. Ngoài việc giết người, các cảnh quay khác cũng cố gắng lột tả được các nét của kẻ sát nhân. Khi cảnh sát đến thẩm vấn, Tae-oh nhiệt tình minh họa lại vụ án với vẻ mặt phấn khích. Hắn câu bắp và la hét khi người điều tra viên muốn dừng điều tra hay cảnh hắn cười khoái trá khi nhìn thấy cảnh sát vất vả lặn xuống sông để tìm hung khí, tất cả đều thể hiện rằng hành động của hắn đều là bộc phát đầy tính bản năng. Nếu đặt hành động của hai nhân vật phản diện này lên bàn cân, lối diễn sinh động, đầy hiện thực của Anthony Hopkins cùng sự tự do trong phong cách làm phim Hollywood đã làm cán cân nghiêng về hình tượng Hannibal Lecter hơn là Kang Tae-oh. Ở Bảy thi thể, có thể khán giả sẽ mong đợi nhiều hơn về kế hoạch thoát tội của tên tội phạm hay tầng lớp ý nghĩa ẩn

chứa đằng sau mỗi lần hắn gây án. Việc tạo hình kẻ giết người với thái độ bất cần cùng đôi mắt thâm quầng và những hành động la hét mất kiểm soát có vẻ như khá quen thuộc dẫn đến việc người xem có ấn tượng ban đầu nhưng không có ấn tượng lâu dài với nhân vật.

2.1.8. Sự thay đổi của nhân vật

Sự thay đổi của nhân vật thường nằm ở cao trào tầm cuối phim như cách để nhân vật định hướng bản thân sang một ngã rẽ mới hoặc trở thành con người khác với họ trong quá khứ. Để thấy được sự thay đổi này, cấu trúc kịch bản phải hết sức chặt chẽ, khoa học để làm nổi bật tư tưởng của cả tác phẩm. Có thể nhận ra rằng kịch bản *Sự im lặng của bầy cừu* và *Bảy thi thể* đều theo cấu trúc ba hồi của Hollywood. Cấu trúc ba hồi bao gồm ba giai đoạn: Mở đầu, Phát triển và Kết thúc. Vụ án và nhân vật điều tra vẫn được đặt làm trung tâm của cốt truyện còn sự thay đổi nhân vật tội phạm trong hai bộ phim lại được xây dựng theo chiều hướng khác nhau.

Ở phần mở đầu của *Sự im lặng của bầy cừu*, tiến sĩ Hannibal Lecter được thanh tra Jack Crawford giới thiệu như là tia hy vọng cuối cùng của FBI trong công cuộc tìm kiếm kẻ giết người hàng loạt Buffalo Bill. Để diện kiến được Hannibal Lecter, khán giả phải theo chân Clarice Starling đi qua nhiều lớp cửa để xuống dưới hầm của bệnh viện tâm thần. Khi nhân vật điều tra và kẻ thủ ác đứng đối diện nhau, khán giả bất ngờ với diện mạo chỉn chu cùng một nụ cười nhẹ trên môi của Hannibal Lecter. Có thể nhận ra rằng máy quay đã phóng to khuôn mặt của hai diễn viên với tỉ lệ cân bằng nhau nhưng sau đó góc quay của Starling thì hạ xuống, khuôn mặt Hannibal Lecter được máy quay tiến gần hơn, cao hơn như thể nhân vật này đang nắm thế chủ động. Từ cảnh quay đầu tiên về sự xuất hiện của bác sĩ ăn thịt người đã cho thấy đây là một tên tội phạm nguy hiểm. Đến hồi hai, sự phát

triển của nhân vật tội phạm thể hiện rõ ràng hơn qua những gợi ý cho Clarice Starling để điều tra, đoạn đối thoại mang tính chất *quid pro quo* (có qua có lại) để Hannibal Lecter có thể tới gần tâm trí của cô gái trẻ hơn. Theo nguyên tác, Hannibal Lecter là một bác sĩ được giới chuyên môn trọng vọng và đã có nhiều người đến tiếp cận để điều tra hoặc xin ý kiến. Tất cả bọn họ đều bị Hannibal coi khinh. Tuy nhiên, kẻ sát nhân lại thấy hứng thú với cô thực tập sinh này. Trước khi bước vào hồi kết cũng là cao trào của bộ phim, cảnh quay Hannibal đưa tài liệu cho Clarice Starling qua chấn song sắt và bàn tay họ chạm nhau được coi là bước ngoặt số hai báo hiệu sự nảy sinh tình cảm giữa hai nhân vật. Qua hồi hai, người xem có thể cảm thấy mối quan hệ của hai nhân vật này đã trở nên gần gũi hơn. Cuối cùng khi vụ án khép lại, Hannibal Lecter lúc này đã trốn ngục thành công và đang trên đường chạy trốn, vẫn gọi điện cho Clarice Starling để hỏi về tiếng của đàn cừu. Sau đó, hắn cúp máy và đi về hướng bác sĩ Chilton. Kết thúc phim là sự bỏ ngỏ cái kết cho nhân vật này. Xét một cách toàn diện, sự thay đổi của nhân vật tội phạm trong *Sự im lặng của bầy cừu* thể hiện qua sự giúp đỡ cho cô thực tập sinh của FBI. Nhân vật do Anthony Hopkins thủ vai vẫn giữ được nét lạnh lùng đặc biệt của kẻ giết người nhưng cùng với đó khơi gợi trí tò mò cho người xem liệu mối quan hệ giữa phe chính diện và phản diện có còn song song hay sẽ giao nhau trong tương lai.

Nhân vật Kang Tae-oh trong *Bảy thi thể* gây ấn tượng cho khán giả ngay từ cảnh mở đầu khi giới thiệu các nhân vật. Ngoài ngoại hình bản thủ, thái độ bất cần, Kang Tae-oh đã có màn chào khán giả bằng một trận ẩu đả trong chợ. Điều này giúp cho việc nhận diện nhân vật tội phạm trở nên dễ dàng hơn bao giờ hết. Ở các sự kiện tiếp theo diễn ra trong bộ phim, nhân vật này vẫn giữ nguyên vai trò của kẻ thủ ác bằng hình thức, thái độ,

lời thoại bất hợp tác với người điều tra. Suốt cả quá trình phá án, không có một câu thoại hoặc một khoảnh khắc nào Kang Tae-oh thể hiện sự hối cải vì hành vi phạm pháp của mình. Có lẽ điều khiến khán giả bất ngờ hơn cả là trí thông minh của kẻ phạm tội. Hắn giết người nhưng sau đó lại dám ra “đề bài” cho cảnh sát để đi tìm bằng chứng buộc tội hắn nhưng sau đó dùng chính bằng chứng đó để giám án cho bản thân. Tuy nhiên, bộ phim vẫn giữ đúng mô típ truyền thống của phim điều tra phá án. Cảnh quay cuối của nhân vật trong phim chỉ là sự im lặng cùng ánh mắt nhìn xa xăm của kẻ thua cuộc. Có thể kết luận rằng, sự thay đổi cho nhân vật phạm tội ở *Bảy thi thể* là không có. Xuyên suốt cốt truyện, Kang Tae-oh giữ vững vai trò nhân vật phản diện, thuộc về phe ác và phải trả giá cho tội ác của mình. Không thể phủ nhận rằng diễn viên Joo Ji-hoon đã làm tròn vai diễn của mình trong bộ phim. Tuy nhiên, để hình tượng nhân vật tội phạm tâm lý châu Á như Kang Tae-oh trở thành nhân vật phản diện ấn tượng và đáng nhớ trên màn ảnh, các nhà làm phim Hàn Quốc hay cả Việt Nam vẫn cần xem xét và hoàn thiện nhân vật hơn để đưa nền điện ảnh nước nhà vươn tầm quốc tế.

3. Thay lời kết: Một số gợi ý về việc xây dựng hình tượng tội phạm tâm lý

Có thể nhận định rằng hai nhà biên kịch của hai bộ phim đều có lối đi riêng song vẫn cố gắng tuân thủ các yếu tố cần, theo lý thuyết của Syd Field, để tạo nên hình tượng tội phạm tâm lý thành công. Cả hai nhân vật Hannibal Lecter và Kang Tae-oh cùng có những đặc điểm chung như tư chất thông minh và quan điểm sống lệch lạc dẫn đến những hành động phi đạo đức. Tuy vậy, Kang Tae-oh là hình tượng ác nhân thường gặp trên màn ảnh với tạo hình kém hấp dẫn, cử chỉ hành động lỗ mãng nên không tạo

được cảm giác mới lạ cho khán giả. Trong khi đó, hình tượng Hannibal Lecter đã thu hút ngay từ nghề nghiệp của nhân vật đến sở thích ẩm thực quái đản rồi trở thành tượng đài phản diện của môn nghệ thuật thứ bảy mà khó có hình tượng nào vượt qua được. Để nổi bật trong dòng phát triển giải trí hiện nay, các nhà làm phim bắt buộc phải đem lại cho người thưởng thức nghệ thuật một cảm giác mới lạ. Ở nền điện ảnh Hàn Quốc, ngoài Kang Tae-oh còn nhiều hình tượng tội phạm tâm lý khác như Kyung Chul trong *Ác nhân* hay Dong Soo trong *Tàn số kinh hoàng* đã được các nhà làm phim xây dựng và phát triển, song chưa nhân vật nào đạt đến tầm quốc tế. Đặt diễn xuất của diễn viên sang một bên, kịch bản ngăn nắp cùng cách xây dựng hình tượng nhân vật tâm lý tội phạm là một thử thách về mặt sáng tạo cho các nhà làm phim Hàn Quốc để sản xuất những bộ phim trình thám thành công. Nhìn vào những điểm khác biệt giữa hai hình tượng Hannibal Lecter và Kang Tae-oh, người viết muốn đưa ra một số gợi ý về cách xây dựng nhân vật tội phạm tâm lý mà có thể các nhà nghiên cứu châu Á nói chung và Việt Nam nói riêng sẽ quan tâm:

Thứ nhất, các nhân vật phản diện sang chấn tâm lý vẫn nên có kỹ năng đặc biệt, tốt hơn khi kỹ năng này liên quan đến hình thức giết người của nhân vật. Hannibal Lecter là một ví dụ điển hình khi ông là bác sĩ tâm lý nên có khả năng dụ dỗ được nạn nhân, thêm vào kỹ năng giải phẫu đã từng học ở trường Y nên bác sĩ này có thể xử lý gọn gàng xác nạn nhân trên đĩa ăn của mình. Điều này có thể hợp thức hóa hành động của nhân vật mà không để khán giả hoài nghi về lý do tại sao một con người trông bình thường lại chặt được xác người.

Thứ hai, thông thường các nhà làm phim cố gắng sản xuất các sản phẩm có kết thúc ý nghĩa hướng người xem đến sự “chân - thiện - mỹ”. Trên thực tế, không phải câu

chuyện nào cũng kết thúc như phim. Việc cho nhân vật tội phạm một chiến thắng có thể là một phép thử đáng làm để bút ra khỏi phương thức viết kịch bản phim truyền thống. Trong *Sự im lặng của bầy cừu*, bác sĩ Hannibal vượt ngục thành công, trở thành người tự do không hề tạo nên ý kiến trái chiều nào mà còn kích thích sự tò mò của khán giả đi tìm cái kết khác của nhân vật này.

Thứ ba, thay vì tạo ra những cái chết vô nghĩa như trong *Bảy thi thể*, nhà biên kịch có thể tạo nên ý nghĩa đằng sau những hành động xấu xa của nhân vật. Hình tượng Joker trong bộ phim *The Dark knight* đã làm được điều này. Tên tội phạm Joker tạo ra chuỗi hành động tàn phá thành phố Gotham để phỉ báng niềm tin về lòng trắc ẩn trong con người, sự đan xen lẫn lộn giữa trắng và đen, hoặc sự biến chuyển của con người khi vấp ngã trên đường đời. Điều này được chứng minh qua lời thoại trong bộ phim mà nhân vật Joker đã nói: “*Khi cận kề cái chết, mấy cái đám dân văn minh này sẽ ăn thịt nhau*”. Ở hồi kết của phim, Joker đạt được mục đích của mình đó là kéo hình tượng chính nghĩa (Batman) từ trật tự sang cùng phe hỗn loạn, từ một người công lý sang phe sát nhân.

Cuối cùng, vì là tội phạm tâm lý nên các nhân vật cần thời gian để phát triển và bộc lộ rõ bản chất của mình cho khán giả thấy. Nhân vật Amy Dunne trong bộ phim *Gone Girl* được tác giả cho rất nhiều thời gian để thể hiện bản thân qua việc thực hiện kế hoạch hãm hại chồng mình. Từ khi còn trẻ, cô gái mắc chứng bệnh rối loạn nhân cách chống đối xã hội - Amy đã có những thành công nhất định trong việc hãm hại người xung quanh. Đến khi kết hôn với Nick và phát hiện chồng ngoại tình, cô lên kế hoạch thực hiện từng bước như viết nhật ký giả, vung máu khắp bếp hay lừa chồng ký vào hợp đồng tăng giá bảo hiểm - tất cả đều diễn ra từ từ, chặt chẽ trên màn ảnh. Ở *Bảy thi*

thể, bộ phim làm theo dòng thời gian phi tuyến tính nên sự phát triển của nhân vật Kang Tae-oh không theo trình tự khiến khán giả không nắm bắt được cảm xúc của nhân vật cũng như nguồn cơn của hành động. Vấn đề khác biệt về tư duy, nền văn hóa, phong cách làm phim hay góc nhìn cuộc sống tạo ra những quan điểm khác nhau không chỉ trong điện ảnh mà còn nhiều khía cạnh khác. Nhận thức được điều này và thấu hiểu những thách thức trong việc sáng tạo nhân vật trên màn ảnh, người viết hy vọng một số gợi ý trên sẽ đóng góp phần nào cho công cuộc phát triển nền điện ảnh Việt Nam trong bối cảnh toàn cầu hóa.

Tài liệu trích dẫn

Bordwell David, Thompson Kristin. 2008. *Nghệ thuật điện ảnh*. Hà Nội: Nhà xuất bản Giáo dục.

Đoàn Minh Tuấn. 2008. *Những vấn đề lý luận kịch bản*. Hà Nội: Nhà xuất bản Văn hóa thông tin.

Field Syd. 2005. *Screenplay - The Foundations of Screenwriting*. New York: Published by Bantam Dell.

Harris Thomas. 1998. *The Silence of the Lambs*. New York: St. Martin's.

Hoàng Thủy Bảo Châu. 2012. “Bàn về nhân vật trong tác phẩm điện ảnh”. *Tạp chí văn hóa nghệ thuật số* 33. (<https://redsvn.net/ban-ve-nhan-vat-trong-tac-pham-dien-anh/>). Truy cập tháng 4 năm 2024.

Putra Panji Perdana. 2013. *Psychological analysis on Hannibal Lecter and Buffalo Bill characteristics as seen in The Silence Of The Lambs and Hannibal Rising by Thomas Harris*, English Department, Faculty of Humanities, Andalas University (<http://dx.doi.org/10.25077/vj.2.2.%25p.2013>). Truy cập tháng 1 năm 2024.